

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

КОЛЕСНИК Т. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Донецький юридичний інститут
Міністерства внутрішніх справ
України)

УДК 340

**ОСОБЛИВОСТІ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ДИСЦИПЛІНАРНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ АДВОКАТІВ**

У статті досліджено правову природу дисциплінарного проступку як підстави притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Розкрито теоретичні підходи та норми законодавства щодо визначення дисциплінарного проступку адвоката. Акцентовано увагу на видах дисциплінарних стягнень і стадіях дисциплінарного провадження. Зроблено висновки та пропозиції.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, дисциплінарна відповідальність адвоката, види дисциплінарних стягнень, дисциплінарне провадження.

В статье исследовано правовую природу дисциплинарного проступка как основания привлечения адвоката к дисциплинарной ответственности. Раскрыты теоретические подходы и нормы законодательства по определению дисциплинарного проступка адвоката. Акцентировано внимание на видах дисциплинарных взысканий и стадиях дисциплинарного производства. Сделаны выводы и предложения.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность, дисциплинарная ответственность адвоката, виды дисциплинарных взысканий, дисциплинарное производство.

The article investigates the legal nature of disciplinary misconduct, as the grounds for bringing a lawyer to disciplinary responsibility. The theoretical approaches and norms of legislation concerning definition of a disciplinary offense of the advocate are revealed. The attention is paid to the types of disciplinary penalties and stages of disciplinary proceedings. Conclusions and suggestions are made.

Key words: disciplinary responsibility, disciplinary liability of a lawyer, types of disciplinary penalties, disciplinary proceedings.

Вступ. Дисциплінарна відповідальність як один із видів юридичної відповідальності постійно перебуває в полі уваги науковців. Зі зміною соціально-економічних умов розвитку України розпочався процес реформування законодавства, однак донині тривають дискусії щодо суті та значення дисциплінарної відповідальності, як загальної, так і спеціальної, та її значення у процесі забезпечення дисципліни праці. Дисциплінарна відповідальність адвокатів є важливим складником їхнього правового статусу, який виконує функції забезпечення високого рівня фахової компетенції й цілісності адвокатури як правозахисного інституту

громадського суспільства. Адвокат своєю суспільно корисною працею та належною поведінкою виконує певну соціальну функцію – захист прав і свобод людини та громадянина від протиправних посягань на них із боку інших індивідів цього ж соціуму. У зв'язку з цим він повинен виконувати свої професійні обов'язки сумлінно та з дотриманням етичних норм. Висока професійність адвоката зумовлює необхідність збалансування служіння його інтересам окремого клієнта з інтересами суспільства загалом, дотриманням принципів законності і верховенства права.

Проблематику загальної та спеціальної дисциплінарної відповідальності висвітлювали у наукових працях такі вчені, як В.М. Андріїв, В.С. Венедіктов, В.В. Заборовський, М.І. Іншин, Д.Є. Кутоманов, П.О. Луцюк, М.О. Міщук, Н.О. Мельничук, С.М. Прилипка, В.І. Щербина, О.М. Ярошенко та інші. Наукові праці зазначених та інших учених становлять теоретичну й методологічну основу дослідження.

Постановка завдання. Метою наукової статті є науково-теоретичне дослідження проблемних аспектів дисциплінарної відповідальності адвокатів. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано норми національного та норми міжнародного законодавства.

Результати дослідження. Зобов'язання держави щодо захисту адвокатів від несправедливого або довільного дисциплінарного переслідування і стягнення беруть свій початок у міжнародному праві прав людини. Зобов'язання забезпечити справедливий судовий розгляд закріплене, зокрема, у ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права [1] та у ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод [2], передбачено, що як законодавство, так і правозастосовна практика мають забезпечувати дотримання процесуальних гарантій у межах дисциплінарного провадження, зокрема, під час оскарження у вищій орган. У разі, коли адвокати не виконують своїх професійних обов'язків, передбачених Кодексом поведінки або законодавством, що відповідають міжнародним стандартам, таким як вірність інтересам клієнта, порядність, надання клієнтам допомоги всіма доступними засобами, підтримка гідності професії тощо, вони можуть бути притягнуті до справедливої дисциплінарної відповідальності із застосуванням санкцій.

Відповідно до положень Рекомендації Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів дисциплінарне провадження має здійснюватися з повним додержанням принципів і норм, викладених у Європейській конвенції з прав людини, включно з правом адвоката брати участь у провадженні щодо нього і клопотати про перегляд прийнятого рішення в судовій інстанції. Під час визначення санкцій за дисциплінарні порушення адвокатів треба дотримуватися принципу пропорційності [3]. Держава повинна гарантувати, що дисциплінарна відповідальність адвокатів може наступати лише у разі вчинення таких дій, які є порушенням встановлених правил.

Висвітлення питань дисциплінарної відповідальності адвокатів за порушення Правил адвокатської етики в рамках національного законодавства регулюється нормами Конституції України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4] та Правил адвокатської етики, що затверджені 9 червня 2017 року і суттєво змінилися у бік чіткості формулювань та уніфікації застосування [5]. Всі внесені доповнення та зміни спрямовані на подальшу гармонізацію правил адвокатської етики з вимогами міжнародних професійних організацій, які мають етичні кодекси. Вони мають на меті уніфіковане закріплення традицій і досвіду української адвокатури у сфері тлумачення норм адвокатської етики, а також загальноновизнаних деонтологічних норм і правил, прийнятих у міжнародному адвокатському співтоваристві [5].

Вони покликані слугувати системою орієнтирів для адвокатів України під час збалансування, практичного узгодження ними своїх професійних прав і обов'язків відповідно до статусу, основних завдань адвокатури та принципів її діяльності, а також мають закріпити єдину систему критеріїв оцінювання етичних аспектів поведінки адвоката у дисциплінарному провадженні кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури під час оскарження дій адвоката як таких, що порушують присягу адвоката через порушення Правил адвокатської етики.

Треба підкреслити, що Правила адвокатської етики закріпили необхідність захисту від безпідставного тиску з боку скаржників, а не лише дисциплінарну відповідальність адвоката. У Законі «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» закріплено такі положення: порушення правил адвокатської етики є дисциплінарним проступком (п. 3 ч. 2 ст. 34 Закону); систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики є однією з виключних підстав для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді зупинення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 3 ч. 2 ст. 31 Закону); таке ж порушення, що підриває авторитет адвокатури України, є однією з виключних підстав для накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю (п. 4 ч. 2 ст. 32 Закону); Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» чітко регламентує у ст. 32, що дотримання Правил адвокатської етики є одним з основних професійних обов'язків адвоката; систематичне або грубе одноразове порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України, є дисциплінарним проступком і може бути підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності.

Дисциплінарний проступок є однією з ключових правових категорій у питаннях притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності. Це поняття необхідно розглядати у двох аспектах: як фактичну поведінку працівника та юридично значимі обставини, які дають можливість кваліфікувати дії чи бездіяльність працівника як підставу притягнення до дисциплінарної відповідальності. Незважаючи на постійну увагу науковців до проблем дисциплінарної відповідальності та дисциплінарного проступку, це поняття залишається дискусійним, а саме розуміння цього правового явища трактується науковцями по-різному.

Традиційно у трудовому праві підставою дисциплінарної відповідальності визнається дисциплінарний проступок. Тобто для притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності юридично значимим є встановлення факту вчинення працівником дисциплінарного проступку. Науковці зазначають, що скоєння дисциплінарного проступку означає порушення трудової дисципліни. При цьому під порушенням трудової дисципліни необхідно розуміти будь-яке винне протиправне нездійснення або перевищення трудових повноважень, або невиконання трудових обов'язків особою, яка перебуває у трудових правовідносинах із конкретним роботодавцем [6, с. 24–26]. Отже, дисциплінарний проступок є негативним явищем у процесі реалізації права на працю за трудовим договором.

Щодо визначення дисциплінарного проступку адвоката, то заслуговує на увагу позиція В.В. Заборовського, який зазначає, що це – «винне діяння (або бездіяльність) адвоката, що вчиняється ним під час здійснення як професійної, так й іншої діяльності, виражається в порушенні вимог законодавства про адвокатуру і адвокатську діяльність та (або) норм Правил адвокатської етики, яким заподіюється шкода клієнту та (або) адвокатурі загалом шляхом приниження її авторитету, авторитету адвокатської професії і статусу адвоката» [7, с. 118].

Відповідно до ст. 2 Директиви Європейської Співдружності, адвокат, здійснюючи свою діяльність, повинен дотримуватися норм етики, прийнятих у державі, в якій він надає правові послуги [8]. За порушення Правил адвокатської етики до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, а також рішеннями З'їзду, актами Ради адвокатів України, Національної асоціації адвокатів України [5].

Дисциплінарна відповідальність адвоката – це спеціальний вид відповідальності, що регламентується не положеннями Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) [9], а нормами Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність».

Варто підкреслити, що у вказаних нормативних актах немає визначення поняття «дисциплінарний проступок», але перелічено підстави для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності: 1) порушення вимог несумісності; 2) порушення присяги адвоката України; 3) порушення правил адвокатської етики; 4) розголошення адвокатської таємниці або вчинення дій, що призвели до її розголошення; 5) невиконання або неналежне виконання своїх професійних обов'язків; 6) невиконання рішень органів адвокатського самоврядування; 7) порушення інших обов'язків адвоката, передбачених законом. Не є підставою

для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності винесення судом або іншим органом рішення не на користь його клієнта, скасування або зміна судового рішення або рішення іншого органу, винесеного у справі, в якій адвокат здійснював захист, представництво або надавав інші види правової допомоги, якщо при цьому не було вчинено дисциплінарного проступку.

Серед характерних особливостей процедури притягнення до відповідальності адвоката є той факт, що ініціювати дисциплінарне провадження може не лише адвокатське об'єднання, але й будь-яка інша особа, якій стало відомо про факти поведінки адвоката, що, за законодавством, є підставою для дисциплінарної відповідальності. Також принциповим є той факт, що дисциплінарне провадження стосовно адвоката порушується тільки у разі обґрунтованої заяви (скарги), в якій містяться відомості про наявність ознак дисциплінарного проступку. Сама процедура дисциплінарного провадження передбачена ст. 37 зазначеного Закону та має чотири стадії, які передбачають таке: 1) проведення перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката; 2) порушення дисциплінарної справи; 3) розгляд дисциплінарної справи; 4) прийняття рішення у дисциплінарній справі.

Перша стадія дисциплінарного провадження поєднує у собі як одноосібні, так і колегіальні дії, зокрема, після реєстрації протягом 3-х днів заяви (скарги) на поведінку адвоката призначається один із членів дисциплінарної палати для перевірки відомостей про дисциплінарний проступок адвоката, який отримує у адвоката письмове пояснення по суті справи. У частині письмових пояснень такі дії тотожні загальному правилу притягнення до дисциплінарної відповідальності.

Члену дисциплінарної палати, який проводить перевірку відомостей про дисциплінарний проступок адвоката, надано повноваження опитувати осіб, яким відомі обставини по суті дисциплінарного проступку, також він має право на звернення до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, керівників юридичних осіб будь-якої форми власності, громадських об'єднань тощо для проведення перевірки відомостей про дії (бездіяльність) адвоката. За результатами такої перевірки складається відповідна довідка, що передається на розгляд кваліфікаційно-дисциплінарної комісії. У цьому документі особа, яка здійснювала перевірку, викладає виявлені обставини по суті справи та робить висновки і надає пропозиції щодо наявності підстав для порушення дисциплінарної справи. Тобто перша стадія дисциплінарного провадження стосовно поведінки адвоката здійснюється одноосібно.

Друга стадія – порушення дисциплінарної справи – передбачає колегіальність у прийнятті рішення; зокрема, «дисциплінарна палата кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури більшістю голосів членів палати, які беруть участь у її засіданні, вирішує питання про порушення або відмову в порушенні дисциплінарної справи стосовно адвоката. Характерною рисою цієї стадії є те, що рішення про порушення дисциплінарної справи або відмову в її порушенні може бути оскаржено протягом 30 днів із дня його прийняття до Вищої кваліфікаційної комісії адвокатури або до суду. Тобто вже на цьому етапі є можливість оскарження рішення, при цьому передбачено альтернативу щодо органу, до якого можна подати відповідну заяву.

Щодо самого рішення про порушення дисциплінарної справи, то воно містить місце, день, час розгляду дисциплінарної справи і вручається адвокату під розписку та особі, яка ініціювала питання про притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності. Також адвокату із врученням такого рішення надсилається або вручається довідка, складена на першій стадії дисциплінарного провадження. Тобто це свідчить про можливість адвоката підготуватися до розгляду дисциплінарної справи та захищати себе у законом визначений спосіб.

Третя стадія – розгляд дисциплінарної справи – здійснюється протягом 30 днів із дня її порушення. Ця процедура здійснюється колегіально членами кваліфікаційно-дисциплінарної комісії. Сама дисциплінарна справа розглядається на засадах змагальності, що є відмінним від загальних процедур притягнення працівників до дисциплінарної відповідальності. Розгляд цієї справи передбачає заслуховування члена дисциплінарної палати, який проводив перевірку відомостей про дисциплінарний проступок адвоката; пояснень адвоката; особи,

яка ініціювала питання про неправомірну поведінку адвоката; пояснень інших зацікавлених осіб.

У ст. 40 аналізованого Закону передбачено, що у разі неможливості з поважних причин брати участь у засіданні кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури адвокат, стосовно якого розглядається справа, може надати по суті порушених питань письмові пояснення, які додаються до матеріалів справи [4]. Також положення цієї статті передбачають, що неявка будь-кого з учасників розгляду дисциплінарної справи без поважних причин не перешкоджає розгляду справи.

Також особливістю цієї стадії дисциплінарного провадження є те, що «адвокат, стосовно якого порушено дисциплінарну справу, та особа, яка ініціювала питання про дисциплінарну відповідальність адвоката, мають право надавати пояснення, ставити питання учасникам провадження, висловлювати заперечення, подавати докази на підтвердження своїх доводів, заявляти клопотання і відводи, користуватися правовою допомогою адвоката» [4]. Певною мірою такі дії нагадують судові процедури, що значно відрізняє дисциплінарні провадження стосовно адвокатів від інших категорій працівників. Сам розгляд справи є відкритим, за винятком випадків, коли відкритість справи може призвести до розголошення адвокатської таємниці. Розгляд дисциплінарної справи здійснюється під протокол.

Четверта стадія дисциплінарного провадження – це прийняття рішення у дисциплінарній справі. Ця стадія має свої особливості, які залежать від виду дисциплінарного стягнення, що накладається на адвоката. Види стягнень визначено у ст. 35 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

За вчинення дисциплінарного проступку до адвоката може бути застосовано одне з таких дисциплінарних стягнень:

- 1) попередження;
- 2) зупинення права на заняття адвокатською діяльністю на строк від одного місяця до одного року;
- 3) для адвокатів України – позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням з Єдиного реєстру адвокатів України, а для адвокатів іноземних держав – виключення з Єдиного реєстру адвокатів України.

Загалом, характеризуючи всі наведені дисциплінарні стягнення, треба зазначити, що вони, як і загальні дисциплінарні стягнення, догана та звільнення, що передбачені у ст. 147 КЗпП України, невід’ємно пов’язані з особою, яка вчинила певні дії, та передбачають настання для неї негативних правових наслідків особистого характеру. У проекті Трудового кодексу ст. 362 пропонується до дисциплінарних стягнень, які застосовуються до працівників за вчинення ними дисциплінарних проступків, зарахувати такі: зауваження, догану і звільнення, а для окремих категорій працівників законами можуть встановлюватися інші види дисциплінарних стягнень [10].

Адвокат може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності протягом року з дня вчинення дисциплінарного проступку. Треба підкреслити, що рішення приймаються колегіально простою більшістю голосів, за винятком випадків, коли приймається рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Таке рішення може бути прийняте тільки не менше ніж двома третинами голосів від загального складу кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури. Рішення у дисциплінарній справі адвоката може бути оскаржене у строк 30 днів із дня його прийняття. Оскарження може подаватися до Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури або ж до суду.

Варто зауважити, що особливості дисциплінарних проваджень стосовно адвокатів характеризуються процедурами, які здійснюються одноосібно одним із членів дисциплінарної палати та колегіальними процедурами. Стосовно строку всієї процедури, то вона є однією з найдовших, а за деталізацією дій відповідає умовам прозорості та демократизму. Також треба зазначити, що адвокату в такій процедурі надано всі правові можливості щодо захисту своїх прав.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, загалом, можна констатувати, що законодавець визначив вичерпний перелік дисциплінарних стягнень, встановлюючи

при цьому три види санкцій, що можуть застосовуватися до адвоката в разі вчинення останнім дисциплінарного проступку. Вважаємо, що жодний із переліків не є досконалим, оскільки встановлює обмежене коло санкцій, що, у свою чергу, може призвести до випадку, коли до адвоката буде застосоване несправедливе покарання, яке не буде відповідати ступеню важкості вчиненого ним діяння. Такий висновок можна зробити на підставі того, що різниця між попередженням і зупиненням права на адвокатську діяльність (а тим більше із позбавленням права на адвокатську діяльність) є значною, а тому визначити конкретний законний і справедливий вид відповідальності за той чи інший дисциплінарний проступок, враховуючи незначний перелік видів можливих санкцій, буде занадто важко.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
2. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
3. Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів. Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf.
4. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 червня 2012 р. № 5076-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 62. Ст. 2509.
5. Правила адвокатської етики від 9 червня 2017 р. URL: http://unba.org.ua/assets/uploads/397cb18fd14535af5535_file.pdf.
6. Гусов К.Н., Полетаев Ю.Н. Ответственность по российскому трудовому праву: науч.-практ. пособие. М.: ТК Велби: «Проспект», 2008. 496 с.
7. Заборовський В.В. Дисциплінарний проступок як підстава дисциплінарної відповідальності адвоката. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: «Право». 2015. Вип. 31. Т. 3. С. 115–118.
8. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства від 22 березня 1977 р. № 77/249. URL: <https://kmdka.com/advokatura/zagalnyy-kodeks-pravyl-dlya-advokativ>.
9. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Інформаційно-пошукова система «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 10.01.2019).
10. Проект Трудового кодексу України: зареєстрований у Верховній Раді України 26 грудня 2014 р. за № 1658. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.08 (дата звернення 10.01.2019).

